

AİLE OKULU EĞİTİMLERİNİN AİLELERE SAĞLADIĞI KATKILAR

Nuray ÖZGE SAĞBAŞ¹

S. Tunay KAMER²

Mikail EREN³

Nur ÖZKAYA⁴

Öz

Salgın döneminde hayat tarzı ve alışkanlıklar açısından etkilenen alanlardan biri şüphesiz eğitimidir. Bu dönemde öğrenciler eğitim imkânlarından uzaktan öğretim aracılığıyla yararlanmıştır. Öğrenciler, toplumsal ve duygusal gelişimleri için önemli bir ortam olan okuldan ve arkadaşlarından uzakta kalmışlardır. Kamu politikalarının uygulanma hizmetinden de mahrum kaldıkları bir süreç geçirmişlerdir. Aile bireylerinin salgın döneminde televizyonda, bilgisayarda, telefonda ve internette geçirdikleri sürenin arttığı belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda salgın dönemindeki kısıtlamalardan dolayı çocukların herhangi bir sebep olmadan öfke ve saldırganlık davranışlarını gösterdiği belirtilmiştir. MEB bu problemlerin çözümü için Aile Okulu Projesi kapsamında ailelere yönelik eğitimler düzenleme kararı almıştır. Eğitimler öncelikli olarak yedi ilden gönüllü olarak davet edilen öğretmenlere, alanında uzman akademisyenlerin katılımıyla verilmiştir. Eğitim alan öğretmenler kendi illerinde hem öğretmenlere hem de ailelere yönelik olarak belirlenen sekiz konu başlığında okullarda ve halk eğitimi merkezlerinde eğitimler vermiştir. Ailelere yönelik olarak başlatılan eğitimlere katılım sağlayan velilerin ve çocuklarının eğitimlere ilişkin görüşlerini belirlemek için yapılan bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımına dayalı olarak yürütülmüştür. Araştırma çalışma grubunu; Mersin'de aile eğitimi programına katılan 10 ebeveyn, eşleri ve çocukları olmak üzere toplam 30 kişi oluşturmuş ve katılımcılarla odak grup görüşmesi yapılmıştır. İçerik analizi yöntemi ile veriler analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre katılımcılar eğitimlerin yararlı olduğunu belirtmiş ve eğitime katılan ailelerin çocuklarının kaygı, öfke ve dikkat eksikliği davranışlarında önemli oranda azalma olduğu ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, aile eğitimi, aile okulu, çocuk, salgın

¹ Dr. Milli Eğitim Bakanlığı, E-posta: nurayozgesagbas@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2630-8620

² Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, E-posta: tkamer@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1504-1273

³ İl Milli Eğitim Müdür Yardımcısı, Milli Eğitim Bakanlığı, E-posta: mikaileren2003@hotmail.com, ORCID: 0009-0008-3131-7904

⁴ Bakan Danışmanı, Milli Eğitim Bakanlığı, E-posta: ozkayanur@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5288-5416

ÖZGE SAĞBAŞ N., KAMER, S T., EREN, M., ÖZKAYA, N. (2023) Aile Okulu Eğitimlerinin Ailelere Sağladığı Katkılar. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(61), 647-669. DOI:10.21560/spcd.vi.1315214

CONTRIBUTIONS OF FAMILY SCHOOL TRAININGS TO FAMILIES

Abstract

Education is undoubtedly one of the areas affected in terms of lifestyle and habits during the pandemic. During this period, students benefited from educational opportunities through distance education. Students were away from school and their friends, which is an important environment for their social and emotional development. They were also deprived of the implementation of public policies. It was determined that the time spent by family members on television, computers, phones, and the internet increased during the pandemic. Studies have shown that children show anger and aggressive behaviors without any reason due to the restrictions during the pandemic. To solve these problems, MoNE decided to organize trainings for families as part of the Family School Project. The trainings were primarily given to teachers invited voluntarily from seven provinces with the participation of academics who are experts in their fields. Trained teachers provided trainings in schools and public education centers in their provinces on eight topics determined for both teachers and families. This study, which was conducted to determine the views of parents and their children who participated in the trainings initiated for families, was based on a qualitative research approach. The study group consisted of 10 parents, their spouses and children who participated in the family education program in Mersin, a total of 30 people, and focus group interviews were conducted with the participants. The data were analyzed by content analysis method. According to the results of the research, the participants stated that the trainings were useful and that there was a significant decrease in the anxiety, anger and attention deficit behaviors of the children of the families who participated in the training.

Key Words: *family, family education, family school, children, pandemic*

GİRİŞ

Eğitimin amacı kendine yeten, üretimde bulunma becerisine sahip ve toplumda bağımsız şekilde hareket eden bireyler yetiştirmektir. Bu amacın gerçekleşmesi ise hayat içinde öğrenilen beceriler ve davranışlar ile mümkündür. Çocuğun fiziksel, sosyal, duygusal ve zihinsel açıdan gelişimi öncelikle ailede başlar. Aile, çocuğun olumlu davranışlar geliştirmesinde ve okul başarısında önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla doğumdan itibaren çocukluk dönemindeki öğrenme faaliyetleri de bu anlamda büyük önem arz etmektedir. Diğer taraftan erken çocukluk döneminde edinilmiş olan kazanımlar da okullardaki öğrenmenin ön koşulu olması nedeniyle de ayrı bir önem kazanmaktadır. Okulda kazanılan ve öğrenilen bilgilerin, becerilerin ve davranışların ailede ve toplumsal hayatta sürdürülebilir olması, okulda ve evde yapılanların birbiriyle eşgüdüm içinde ve tutarlı olmasına bağlıdır. Bundan dolayı, çocuk eğitiminde okulun yanı sıra aileler de temel yapı taşlarından biridir (Fox ve Binder, 1990; Cavkaytar, 1998; Tavil, 2005; Can-Toprakçı, 2006; Wade, Llewellyn ve Matthews, 2008; Diler-Sönmez, 2018; Kamer, 2020).

Çin Halk Cumhuriyeti'nde 2019 yılı Aralık ayında başlayan ve dünyayı etkileyen Covid-19 salgını her alanda etkisini göstermiştir. Bu etkiyi minimum düzeyde tutmak isteyen hükümetler, vatandaşlarının sağlığını korumak amacıyla birtakım uygulamaları devreye koymuştur. Covid-19 salgın süreci aynı zamanda insanların alıştığı yaşam tarzındaki sınırlamalar ve davranış kısıtlamalarına neden olduğu için bireylerin aile ilişkileri ve ruh sağlıkları temelinde kaygılarının ve streslerinin de arttığı yapılan araştırmalarda görülmektedir (Cluver, Lachman, Sherr, Wessels, Krug, Rakotomalala, Blight, Hillis, Bachman, Green, Butchart, Tomlinson, Ward, Doubt & McDonald, 2020; Göksu ve Kumcağız, 2020; Koçak ve Harmancı, 2020). İmga ve Ayhan (2020) tarafından yapılan araştırmada Covid-19 salgın sürecinde aile içi şiddet konusunda bütün dünyada bir artış söz konusu iken Toprak Ergöner, Biçen ve Ersoy (2020) tarafından yapılan araştırmada ise aile içi şiddetle birlikte istismar davranışlarında da artış yaşandığı ifade edilmiştir.

Salgın sürecinde hayat biçimi ve alışkanlıklar yönünden en çok etkilenen alanlardan biri şüphesiz eğitimidir. Bu dönemde öğrenciler eğitim imkânlarından uzaktan öğretim aracılığıyla yararlanmış, duygusal ve sosyal gelişimleri

için önemli bir mekân olan okuldan ve arkadaşlarından uzakta, kamu politikalarının uygulanma hizmetinden de mahrum kalan bir süreç geçirmişlerdir. Bu da öğrencilerin iyi olma halini doğrudan etkilemiştir (ERG, 2021). Salgın döneminde aile bireylerinin evde televizyonda, bilgisayarda, telefonda ve internette geçirdikleri sürenin arttığı belirlenmiştir (Özyürek ve Çetinkaya, 2021; Kamer, 2023). MEB (2020) tarafından yayımlanan raporda ise salgın döneminde uygulanan kısıtlamalardan dolayı bazı çocukların herhangi bir sebebi olmaksızın öfke ve saldırganlık davranışlarını sergileyebileceği ifade edilmiştir. Salgın dönemindeki problemlere benzer problemlerin tekrar yaşanmaması amacıyla eğitim politikalarının yeniden tasarlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Eğitim faaliyetlerinin bütün öğrenciler için kapsayıcılık ilkesine uygun biçimde erişilebilir olması ile öğretmenlere ve ailelere destek verilmesi çok önemli hale gelmiştir.

Aile eğitim programlarının etkililiğini ortaya koymak amacıyla ülkemizde yapılan bilimsel araştırmalarda, ebeveynlerine ve çocuklarına bir beceriyi veya bir kavramı nasıl öğreteceklerini ve çocuklarının davranışlarını kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazandırmanın amaçlandığı görülmektedir (Tavil ve Karasu, 2013).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın Aile Okulu Projesi kapsamında ailelere yönelik eğitimlerin düzenlenmesi de böyle bir kriz ortamına yönelik çözüm üretilmesi için harekete geçilmesinden doğmuştur. Eğitimler öncelikli olarak her bölgeden birer ili temsilen belirlenen 7 ilden (Ankara, Adana, Erzurum, İstanbul, İzmir, Samsun, Şanlıurfa) gönüllü olarak davet edilen öğretmenlerin eğitici olarak yetiştirilmesiyle başlamıştır. Alanında uzman akademisyenlerin katılımıyla toplamda 472 öğretmene *Sosyal Duygusal Beceri Gelişimi, Aile İçi İletişim Becerileri, Akran Zorbalığı İle Baş Etme Yolları, Bilinçli ve Güvenli Teknoloji Kullanımı, Çatışma ve Stres Yönetimi, Madde Bağımlılığı, Fiziksel Sağlık* konularında eğitimler verilmiştir. Bu eğitimi alarak eğitici eğitimcisi olarak belge alan ve eğitim sonunda görevli oldukları illere dönen öğretmenler; hem öğretmenlere hem de ailelere yönelik olarak belirlenen sekiz konu başlığında okullarda ve halk eğitimi merkezlerinde eğitimler vermeye başlamıştır. Aile Okulu eğitiminin 81 ildeki 922 ilçede yaygınlaştırıldığı elde edilen verilerden anlaşılmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığında elde edilen verilere göre 1 Ağustos 2022- 31 Aralık 2022 tarihleri arasında toplamda 1.147.312 aileye ulaşılmıştır (MEB, 2023).

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Nitel araştırma yaklaşımına dayalı olarak yürütülen bu araştırmada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ailelere yönelik olarak başlatılan eğitimlere katılım sağlayan velilerin ve çocuklarının eğitimlere ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada olgubilim deseni esas alınmış; katılımcıların ailelere yönelik olarak verilen eğitimler konusundaki görüşleri ortaya çıkarılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma çalışma grubunu; Mersin'de Aile eğitimi programına katılan 10 ebeveyn, eşleri ve çocukları olmak üzere toplam 30 kişi oluşturmuştur. Araştırma sürecinde 30 kişinin katılımı ile odak grup görüşmesi yapılmıştır. Odak grup görüşmesinde lider ile küçük bir grup arasında yapılandırılmamış görüşmede ve tartışmada grup dinamiğinin etkisini kullanma, derinlemesine bilgi edinme ve fikir üretme amaçlanır. Odak grup görüşmesi, 4-12 arasında bir katılımcı grupla bir moderatör yönetiminde gerçekleştirilen katılımcıların gerçek düşüncelerini sesli olarak ifade etmesine olanak sağlayacak bir ortamın oluşturulduğu veri toplamayı amaçlayan bir tekniktir (Gülcan, 2021; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Odak grup görüşmesi için bu sayıda bir katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmenin yeterli olduğu kabul edilmektedir (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011). Çalışma grubu maksimum çeşitlilik örnekleme ile belirlenmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme, farklılıklar ile geniş çaplı durumların ve önemli ortak örüntülerin belirlenmesi için kullanılan örnekleme türüdür (Baltacı, 2018). Araştırma katılımcılarının seçiminde ölçüt olarak aile eğitimi programına katılmaları ve programa katılanların eşi ve çocuğu olma şartı aranmıştır. Bu şekilde katılımcıların aile eğitim programına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Katılımcılara ait kodlar, cinsiyet ve yaş bilgileri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Katılımcılarına Ait Bilgiler

Katılımcı (Kursiyer)	Cinsiyet	Yaş
K1	E	37
K2	E	44
K3	E	42
K4	K	34
K5	K	32
K6	K	38
K7	E	36
K8	E	43
K9	K	39
K10	K	38
Katılımcı (Eş)	Cinsiyet	Yaş
E1	K	37
E2	K	40
E3	K	42
E4	E	38
E5	E	32
E6	E	39
E7	K	32
E8	K	41
E9	E	36
E10	E	36
Katılımcı (Çocuk)	Cinsiyet	Yaş
Ç1	K	9
Ç2	K	14
Ç3	K	16
Ç4	E	8
Ç5	E	9
Ç6	K	15
Ç7	E	10
Ç8	E	12
Ç9	E	12
Ç10	K	11

Tablo 1'de görüldüğü üzere katılımcılara ait cinsiyet ve yaşa ilişkin bilgiler homojendir. Tabloda K harfi görüş bildiren kursiyeri, E harfi görüş bildiren eşi, Ç harfi ise görüş bildiren çocuğu ifade etmektedir. Her bir katılımcı ise K1, K2; E1, E2; Ç1, Ç2 ile ifade edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada, araştırmacıya alternatif olacak ve sonda sorular hazırlanmasına olanak sağlayacak esnekliğe sahip olmasından dolayı yarı yapılandırılmış görüşme formu ile veriler toplanmıştır (Türnüklü, 2000). Araştırma verileri toplanırken araştırma sorularına ilişkin açık uçlu ve sonda sorular hazırlanmıştır. Araştırma için oluşturulan soru havuzundaki soruların araştırmanın amacına uygunluğunun belirlenmesi ile dil ve kapsam geçerliliğinin belirlenmesi amacıyla eğitim bilimleri alanında görev yapan iki akademisyen ile dil uzmanından destek alınmıştır. Sorulara uzman görüşleri doğrultusunda son şekli verilmiştir. Soruların anlaşılır olma ve katılımcılara uygunluğunun belirlenmesi amacıyla araştırma kapsamında yer almayan 2 kursiyer, 2 eş ve 2 çocuk ile pilot uygulama da yapılmıştır. Yapılan çalışmalar ve elde edilen veriler neticesinde görüşme formu son şeklini almıştır. Sorular kursiyer, eş ve çocuklar için ayrı ayrı düzenlenmiştir. Sorular şu şekildedir:

Kursiyer:

1. Ailelere yönelik kurs programlarına her velinin katılmasının gerekliliği konusunda görüşleriniz nelerdir?
2. Ailelere yönelik kurs programları amacına hizmet etmekte midir?
3. Ailelere yönelik kurs programlarındaki etkileşime dayalı aktiviteler konusundaki görüşleriniz nelerdir?
4. Ailelere yönelik kurs programları sonucunda çeşitli alanlarda yeni davranışsal beceriler konusundaki görüşleriniz nelerdir?
5. Ailelere yönelik kurs programları sonucunda aile ve özel hayatınızda tutum ve davranışlar sergileme konusunda yeni beceriler edindiniz mi?
6. Kursa katılım konusunda eşiniz ve çocuğunuz size destek oldu mu?
7. Kurs sonunda ailenizde ne gibi davranış değişiklikleri oldu?
8. Kurs programındaki kazanımlarınız, çocuk ya da çocuklarınızın akademik (ders) başarısını etkiledi mi?

9. Kurs programındaki kazanımlarınız, çocuk ya da çocuklarınızın sosyal ve duygusal gelişimini etkiledi mi?

Eş:

1. Eşiniz, ailelere yönelik kurs programları sonucunda aile ve özel hayatınızda tutum ve davranışlar sergileme konusunda hangi becerileri edindi?
2. Kursa katılım konusunda eşinize destek oldunuz mu?
3. Kurs sonunda ailenizde ne gibi değişiklikler oldu?

Çocuk:

1. Kurs sonunda ailenizde ne gibi davranış değişiklikleri oldu?
2. Ailelere yönelik kurs programlarına katılım sağlayan velinizin edindiği bilgiler, akademik (ders) başarısının artışına nasıl katkı sağladı?
3. Ailelere yönelik kurs programlarına katılım sağlayan velinizin edindiği bilgiler, sosyal ve duygusal gelişimini (açık fikirlilik, iş birliği, başkalarıyla etkileşimde olma, duygu düzenleme, görev performansı) nasıl etkiledi?

Verilerin Toplanması ve Analizi

Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli yasal izinler alınarak çalışma yürütülmüştür. Araştırmaya katılımında gönüllülük esası dikkate alınmış ve öğrenci velilerine gerekli bilgilendirme yapılarak veli onam formu ile öğrencilerin araştırmaya katılımları konusunda rızaları alınmıştır. Odak grup görüşmeleri gerek katılımcılar gerekse katılımcıların velilerinden izin alınarak kayıt altına alınmıştır. Araştırma sürecinde gerek görüşme kayıtları gerekse alınan yazılı notlardan elde edilen veriler, analiz edilmek üzere hazır hale getirilmiştir.

İçerik analizi yöntemi ile veriler analiz edilmiştir. Katılımcıların aile eğitimi programlarına yönelik görüşleri, alan yazınla uyumlu olarak önceden belirlenen temalar çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu süreçte ses kaydının analiz edilmesiyle oluşturulan katılımcıların ifadeleri okunmuş, veriler düzenlenmiş, anlamlı veriler saptanarak kodlanmıştır. Aynı zamanda taslak temalar belirlenmiş, taslak temalar altında ilgili kodlar sıralanmış, taslak tema ve kodlara dayalı olarak da verilerin düzenlenmesi sağlanmıştır. Araştırmacılar tarafından son düzenlemesi yapılan temalar kesinleştirilmiş, temalar arasında var

olan ilişkiler belirlenmiştir. Bununla birlikte temalar araştırma soruları altında düzenlenerek doğrudan alıntı yapılan cümlelerle veriler desteklenmiştir. Katılımcıların aile eğitimi programına yönelik görüşleri, ilgili temalar altında belirli kodların oluşmasına imkân verecek şekilde düzenlenerek benzer özellikteki kodlar ilgili temanın olduğu sütundaki satıra yerleştirilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırma yaklaşımı ile yürütülen çalışmalarda (i) verinin toplanması, (ii) verinin analiz edilmesi, (iii) verinin yorumlanması aşamalarında araştırmacıdan tutarlı olması ve bu tutarlılığın nasıl sağlandığına ilişkin açıklamaların ifade edilmesi iç geçerliliğin sağlanmasında en önemli aşamalardır. İç geçerliliği sağlarken de uzun süreli etkileşim, derinlik odaklı veri toplama, çeşitleme, uzman inceleme, katılımcı teyidi kullanılan en önemli yöntemlerden bazılarıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada katılımcıların aile okulu eğitimlerine yönelik görüşlerinin bütün boyutlarıyla ele alacak derinlikte yürütülmüştür. Katılımcılara yapılacak araştırmanın içeriği hakkında çalışma öncesinde bilgi verilmiştir. Araştırmada katılımcıların görüşlerinin çeşitlendirilmesi için farklı cinsiyetteki ve yaştaki kişiler seçilmiştir. Katılımcılara ait farklı görüşlerin belirlenmesi amacıyla etkileşimli odak grup görüşmesi yapılmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme formuna son şekli vermek, elde edilen verileri analiz etmek, yorumlamak ve kodlama güvenirliliğinin tespit etmek için alan uzmanlarından görüşler alınmıştır. Veri inandırıcılığı artırmak ve araştırmacıdan kaynaklanan yanlılığı azaltılmak amacıyla da bulgular doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Araştırmada dış geçerliliğin sağlanması amacıyla kullanılan ayrıntılı betimlemede araştırmanın her aşaması detaylı olarak ifade edilmiş, yarı yapılandırılmış görüşme formunun araştırmacılar tarafından hazırlanması, uzman görüşlerinin alınması, verilerin toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanması aşaması ayrıntılı şekilde ve anlaşılır ifadelerle belirtilmiştir. Ayrıntılı betimleme yöntemi (i) verinin elde edildiği ortamın okuyucu tarafından zihinde canlandırılmasına, (ii) olası sonuçların tahmin edilmesine, (iii) sonuç hakkında okuyucunun yorumda bulunmasına olanak sağlar.

Araştırmada elde edilen verilerin güvenilirlik analizi yapılmıştır. Temalar altında ilgili sütundaki satırlara yerleştirilen kodlar, farklı alan uzmanlarının da görüşleri alınarak incelenmiştir. Uzman görüşleri arasındaki görüş birlikleri ve ayrılıkları belirlenerek kodlama güvenilirliği/ uyum yüzdesi hesaplanmış ve uyum yüzdesi % 94 bulunmuştur. Uyum yüzdesinin % 70 ve üzerinde olması güvenilirlik açısından uygun kabul edilmektedir (Miles ve Huberman, 1994).

Araştırmacının Rolü ve Etik konular

Nitel araştırma yaklaşımı ile yürütülen bu çalışmada, araştırma yersiz ve akıcı olmayan yorumlardan kaçınılmıştır. Araştırma sürecinde işbirliği ve hoşgörü temel davranış kalıpları olarak ön plana çıkmıştır. Araştırmacılar, şartlandırma ve dayatmaya meydan vermeyen bir iletişim tarzını benimsemiş ve uygulamışlardır. Bu durum ise katılımcıların kendi görüşlerini rahat ve özgür bir ortamda ifade etmelerine olanak sağlamıştır. Katılımcılar ve araştırmacılar arasındaki çift yönlü iletişim çok sesliliğin oluşmasına katkı sağlamıştır. Araştırmacılar, katılımcılarla yüz yüze görüşerek verileri toplamıştır.

Araştırmanın güvenilirliği için araştırma sonucu elde edilen veriler çarpıtılmadan doğru bir şekilde verilmiştir. Okuyucuyu bilerek ve isteyerek yanıltma anlamını taşıyan saptırma, uydurma ve aşırma davranışlarından araştırma süreci boyunca uzak durulmuştur. Araştırma, daha önce başka bir yerde yayımlanmamış ve bilimsel yayın ilkelerine uygun şekilde verilerin toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanması süreçlerini içeren bir çalışmadır. Araştırma sürecinde destek alınan kurumlar ve kişiler belirtilmiştir. Yine bu çalışmada çalışılan konu ile ilgili olarak yayımlanan ulusal ve uluslararası çalışmalar incelenerek elde edilen bulgular ve sonuçlar, araştırma verisinin sonuçlarını desteklemek için kullanılmıştır.

Odak grup görüşmesi, görüşmeye katılmaya istekli olduğunu belirten 20 ebeveynin ve velileri tarafından yasal izin alınan 10 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara, araştırmadaki verilerin başka bir araştırmada kullanılmayacağı, kimlik bilgilerinin başka bir kişiye verilmeyeceği belirtilmiş ve görüşme süresince de gerekli izin alınarak ses kaydı ve yazılı notlarla araştırmacının verisi oluşturulmuştur.

BULGULAR

Araştırma sürecinde elde edilen bulgular; ailelere yönelik kurs programlarına ait kursa katılım sağlayan (i) kursiyer görüşleri, (ii) kursiyerlerin eşlerine ait görüşler ile (iii) kursiyerlerin çocuklarına ait görüşler olarak üç tema altında katılımcıların doğrudan görüşleri ile beraber verilmiştir.

Kurs Programlarına Katılım Sağlayan Kursiyerlere Yönelik Bulgular

Ailelere yönelik kurs programlarına her velinin katılmasının gerekliliği konusunda kursiyerlerin görüşlerine ait bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Ailelere Yönelik Kurs Programlarına Her Velinin Katılmasının Gerekliliğine İlişkin Kursiyerlerin Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Veli katılımının gerekliliği	Çocuğu olan her velinin katılması gereken bir eğitim	4
	Okulla işbirliği yaparak eğitimin önemini anlaması gerekir	2
	Bizlere çok güzel katkıda bulunması yönüyle gerekli bir eğitim	1
	Öğretmen öncülüğünde farklı bakış açısı kazanması açısından çok gerekli	1
	Sadece aile değil toplumun her kesimi yararlanmalı	1

Tablo 2’de de görüldüğü üzere ailelere yönelik kurs programlarına veli katılımının gerekliliği teması altında yer alan kodlardan biri çocuğu olan her velinin katılması gereken bir eğitim şeklindedir. Katılımcılardan birinin bu kapsamdaki görüşü şu şekildedir:

“Her velinin katılması gerektiğine inanıyorum.” (K3).

Ailelere yönelik kurs programlarının amacına hizmet edilmesi durumuna dair kursiyerlerin görüşlerine ait bulgular Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Ailelere Yönelik Kurs Programlarının Amacına Hizmet Edilmesi Durumuna İlişkin Kursiyerlerin Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Kursun amacına hizmet etme durumu	Amaca hizmet etmektedir	2
	Çocuğumla yaşadığım problem karşısında daha bilinçli davrandım	2
	Kurs sayesinde yapmam gereken ama yapmadığım pek çok şey öğrendim	3
	Öğretmenlerle ve velilerle etkileşim içinde olmamı sağladı	1
	Çok zengin bir içeriğe sahip	1
	Kalıcı öğrenmeye katkı sağlamıştır	1

Tablo 3'te görüldüğü gibi kursun amacına hizmet etme durumu teması altında ifade edilen kodlardan biri kurs sayesinde yapmam gereken ama yapmadığım pek çok şey öğrendim şeklindedir. Katılımcılardan birinin bu koda ilişkin görüşü şöyledir:

“... Bu kurs kendimi sorgulamama neden oldu diyebilirim. Nasıl bir anneyim neyi doğru neyi yanlış yapmışım bunları düşündürdü diyebilirim.”(K10)

Ailelere yönelik kurs programlarındaki etkileşime dayalı aktiviteler konusunda kursiyerlere yönelik bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Ailelere Yönelik Kurs Programlarında Etkileşime Dayalı Aktivitelere İlişkin Kursiyer Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Etkileşime dayalı aktiviteler	Öğretici	2
	Akılda kalıcı	5
	Görsel videolar etkiliydi	3
	Sohbetle kendimizi ifade ederek sorunlarımıza çözüm bulduk	2

Tablo 4'te görüldüğü üzere etkileşime dayalı aktiviteler teması altındaki kodlardan biri “akılda kalıcı” şeklindedir. Bu kodla ilgili katılımcılardan biri şu şekilde görüş belirtmiştir:

“Aktiviteler oldukça öğretici ve akılda kalıcıydı.” (K1).

Ailelere yönelik kurs programları sonucunda çeşitli alanlarda yeni davranışsal beceriler edinme konusundaki kursiyerlerin bulguları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Ailelere Yönelik Kurs Programları Sonucunda Çeşitli Alanlarda Yeni Davranışsal Beceriler Edinmesine İlişkin Kursiyer Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Yeni davranışsal beceriler edinme	Daha önce kendimde fark etmediğim davranışların farkına varmamı sağladı	2
	Çocuğumu dinlemeye başladım	2
	Aile üyeleri birbirimizle daha iyi iletişim kurmaya başladık	2
	Karşımdakini anlayınca problemleri çözenin daha kolay olduğunu fark ettim	2
	Çocuğun okul başarısında velinin önemli rolü olduğunu fark ettim	1
	Öğrenmenin yaşı olmadığını anladım	1

Tablo 5'te görüldüğü üzere çeşitli alanlarda yeni davranışsal beceriler edinme teması altında ifade edilen kodlardan biri de *daha önce kendimde fark etmediğim davranışların farkına varmamı sağladı* şeklindedir. Katılımcılardan birinin bu kodla ilgili görüşü şu şekildedir:

“Bu yeni beceriler sayesinde daha açık fikirli olduk, kendi olumlu ve olumsuz taraflarımızı fark ettik, çocuklarımıza nasıl faydalı olacağımızı ve onların yaşamında çok önemli etkimiz olduğunu gördük.” (K9).

Ailelere yönelik kurs programları sonucunda aile ve özel hayatınızda tutum ve davranışlar edinilmesi konusundaki kursiyerlerin bulguları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Ailelere Yönelik Kurs Programları Sonucunda Aile ve Özel Hayatınızda Tutum ve Davranışlar Edinilmesine İlişkin Kursiyer Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Yeni beceriler edinme	Çözüm üretme	2
	Çocuğuna bilinçli davranma	2
	Davranışlarım değıştikçe ailemin de bana karşı davranışları değışti	3
	İletişim konusunda bilinçli davranma	1
	Öfke kontrolü konusunda yeni beceri edinme	1
	Dinlemenin ve anlamının önemi	1

Tablo 6'da izlendiğı gibi aile ve özel hayatınızda tutum ve davranışlar edinilmesi teması altında belirtilen kodlardan biri de *davranışlarım değıştikçe ailemin de bana karşı davranışları değışti* şeklindedir. Bu konuda katılımcılardan birinin görüşü şu şekildedir:

“Birçok doğru bildiğim yanlışların olduğunu fark ettim. Eşime ve çocuklarıma karşı tutum ve davranışlarım olumlu yönde değışti. Benim davranışlarım değıştikçe onların bana karşı davranışlarının değıştiğini gördüm.” (K4).

Ailelere yönelik kurs programları sonucunda kursa katılım konusunda eş ve çocuğun destek olması yönündeki kursiyerlerin bulguları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Kursa Katılım Konusunda Eş ve Çocuğun Destek Olmasına İlişkin Kursiyer Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Aile desteğı	Kursa katılım konusunda destek olma	10

Tablo 7'de görüldüğü üzere aile desteğı teması altında *kursa katılım konusunda destek olma* kodu belirtilmiştir. Katılımcılardan birinin bu kodla ilgili görüşü şu şekildedir:

“Eşim ve çocuklarım oldukça destek verdiler.” (K5).

Ailelere yönelik kurs programları sonucunda ailelerde meydana gelen davranış değışikliklerine konusunda kursiyerlerin bulguları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Kurs Sonunda Ailelerde Meydana Gelen Davranış Değişikliklerine İlişkin Kursiyerlerin Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Ailede davranış değişiklikleri	Daha iyi dinleyici olma	2
	Kavga etmeden konuşmayı öğrenme	1
	Mutlu bir ortamın oluşması	2
	Birbirimize daha saygılı olma	2
	Güler yüzlü olma	1
	İş birliği oluşması	2
	Daha demokratik bir ortam oluşması	2
	Daha tutarlı olma	1

Tablo 8’de izlendiği gibi ailede davranış değişiklikleri teması altında belirtilen kodlardan biri de *daha iyi dinleyici olma* şeklindedir. Katılımcılardan birinin bu koda ilişkin görüşü şöyledir:

“*Daha demokratik, birbirini dinleyen bir aile ortamı oluşturduk.*” (K6).

Ailelere yönelik kurs programları sonucunda kazanımların çocuk ya da çocukların akademik (ders) başarısına etkileri konusunda kursiyerlerin bulguları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Kurs Programındaki Kazanımların Çocuk ya da Çocukların Akademik (Ders) Başarısına Etkilerine İlişkin Kursiyer Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Akademik Başarı	Derslerde başarısı arttı	7
	Derslere karşı ilgili hale geldi	3
	Sorumluluklarının farkına varmaya başladı	3

Tablo 9’da izlendiği gibi akademik başarı teması altında belirtilen kodlardan biri *derslerde başarısı arttı* şeklindedir. Katılımcılardan biri bu kodla ilgili şu şekilde görüş belirtmiştir:

“*Çocuklarımızın eğitimi ile ilgili konularda daha farklı yöntemler öğrendiğimiz için, onlara daha çok yardımcı olabildiğimiz için başarı konusunda da daha iyi olmaya başladılar.*” (K5).

Ailelere yönelik kurs programları sonucunda kazanımların çocuk ya da çocukların sosyal ve duygusal gelişimine etkileri konusunda kursiyerlerin bulguları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Kurs Programındaki Kazanımların Çocuk ya da Çocukların Sosyal ve Duygusal Gelişimine Etkilerine İlişkin Kursiyer Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Sosyal ve duygusal beceri gelişimi	Arkadaşları ile ilgili iyi ilişkiler kurma	4
	Kardeş ilişkilerini olumlu yönde etkiledi	1
	İletişime açık hale geldi	3
	Motivasyonu arttı	1
	Sorumluluk sahibi olma	1

Tablo 10'da izlendiği gibi sosyal duygusal beceri gelişimi teması altında belirtilen kodlardan biri *arkadaşları ile ilgili iyi ilişkiler kurma* şeklindedir. Katılımcılardan birinin bu koda ilişkin görüşü şu şekildedir:

“Okul ve mahallede arkadaşlarıyla daha iyi geçinmeye başladı.” (K4).

Ailelere Yönelik Kurs Programlarına Katılım Sağlayan Kursiyerlerin Eşlerine Yönelik Bulgular

Ailelere yönelik kurs programları sonucunda aile ve özel hayatta tutum ve davranışlar sergileme konusunda kursiyerlerin eşlerinin bulguları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Ailelere Yönelik Kurs Programları Sonucunda Aile ve Özel Hayatta Tutum ve Davranışlar Sergileme Hakkında Hangi Becerileri Edindiğine İlişkin Eşlerin Görüşleri

Tema	Kodlar	n
Tutum ve davranış sergileme	Moral ve motivasyon artma	1
	Çocukları anlama ve dinleme konusunda sabırlı olma	2
	Dikkatli olma	1
	İletişime açık hale gelme	5
	Özgüven kazanma	1
	İyi niyetle yaklaşma	1

Tablo 11’de görüldüğü üzere tutum ve davranış sergileme teması altında belirtilen kodlardan biri *iletişime açık hale gelme* şeklindedir. Katılımcılardan birinin bu koda ilişkin görüşü şu şekildedir:

“Çocukları anlama ve dinleme konusunda daha sabırlı ve dikkatli oldu.” (K2).

Ailelere yönelik kurs programlarına katılım sağlamada kursiyer olan eşe destek olunması konusunda kursiyerlerin eşlerinin bulguları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Kursa Katılım Sağlayan Eşe Destek Olunmasına İlişkin Eşlerin Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Destek olma	Faydasına inandığı için destek olma	10

Tablo 12’de görüldüğü üzere destek olma teması altında *faydasına inandığı için destek olma* şeklinde kod belirtilmiştir. Bu koda ilişkin bir katılımcının görüşü şöyledir:

“Çok faydalı olduğuna inandığım için destekledim.” (K6).

Ailelere yönelik kurs programları katılım sonucunda ailedeki değişime yönelik eşlerin görüşlerine yönelik kursiyerlerin eşlerinin bulguları Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13. Kurs Sonunda Ailedeki Değişime İlişkin Eşlerin Görüşleri

Tema	Kodlar	n
Ailedeki değişiklikler	Çocuklar sorumluluklarının farkına varmaya başladı	1
	Kötü davranışları azalmaya başladı	1
	İletişim güçlendi	5
	Daha çok zaman ayırma	1
	İyi örnek olma	2
	İşbirliğinin güçlenmesi	3

Tablo 13’te izlendiği gibi ailedeki değişiklikler teması altında belirtilen kodlardan biri *iletişim güçlendi* şeklindedir. Bu koda ilişkin bir katılımcının görüşü şöyledir:

“Daha uyumlu daha bilinçli davranan ebeveynler olarak çocuğumuzla daha sağlıklı iletişim kurar hale geldik.” (K6).

Ailelere Yönelik Kurs Programlarına Katılım Sağlayan Kursiyerlerin Çocuklarına Yönelik Bulgular

Ailelere yönelik kurs programlarına katılım sonucunda ailede meydana gelen davranış değişiklikleri konusunda kursiyerlerin çocuklarının bulguları Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14. Kurs Sonunda Ailede Meydana Gelen Davranış Değişikliklerine İlişkin Çocukların Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Davranış değişikliği	Ailenin daha moral ve motivasyon oluşturması	3
	Daha çok dinleme	6
	Daha çok sohbet etme	5
	Sabırlı olma	4

Tablo 14’te davranış değişikliği teması altında belirtilen kodlardan biri *daha çok dinleme* şeklindedir. Bu kodla ilgili katılımcılardan birinin görüşü şöyledir:

“Hem okul hem arkadaşlarla ilgili daha çok sohbet ediyoruz, daha çok dinliyorlar.” (K7).

Ailelere yönelik kurs programları sonucunda kurs programına katılım sağlayan velinin edindiği bilgilerin akademik (ders) başarısının artışına nasıl katkı sağladığı konusunda kursiyerlerin çocuklarının bulguları Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15. Ailelere Yönelik Kurs Programlarına Katılım Sağlayan Velinin Edindiği Bilgilerin Akademik (Ders) Başarısının Artışına Nasıl Katkı Sağladığına İlişkin Çocukların Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Akademik başarı	Ders çalışma motivasyonunun artması	2
	Beslenmeye daha çok dikkat ediyor	1
	Motivasyon artışı	4
	Bilgisayarı daha az kullanma	1
	Derslerdeki başarının artması	3

Tablo 15’te izlendiği üzere akademik başarı teması altında belirtilen kodlardan biri *derslerdeki başarının artması* şeklindedir. Katılımcılardan birinin bu kodla ilgili görüşü şu şekildedir:

“Annemin benle konuşmalarından sonra derslerime daha çok çalışmaya başladım.” (K10).

Ailelere yönelik kurs programları sonucunda kursa katılım sağlayan velinin edindiği bilgilerin sosyal ve duygusal gelişimi (açık fikirlilik, iş birliği, başkalarıyla etkileşimde olma, duygu düzenleme, görev performansı) nasıl etkilediği konusunda kursiyerlerin çocuklarının bulguları Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. Ailelere Yönelik Kurs Programlarına Katılım Sağlayan Velinin Edindiği Bilgilerin Sosyal ve Duygusal Gelişimi Nasıl Etkilediğine İlişkin Çocukların Görüşleri

Tema	Kodlar	f
Sosyal ve duygusal gelişim	İletişimin artması	6
	Özgüven artışı	1
	Sevgi ve saygı artışı	2
	Sorumluluklarının farkına varma	1
	İlginin artması	3
	Rehberlik etme	1

Tablo 16’da izlendiği gibi sosyal ve duygusal gelişim teması altında belirtilen kodlardan biri *iletişimin artması* şeklindedir. Bu kodla ilgili katılımcılardan birinin görüşü şöyledir:

“Birbirimize karşı olan sevgimiz ve saygımız arttı. Aile içi iletişimimiz arttı.” (K3).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmada Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ailelere yönelik olarak başlatılan eğitimlere ilişkin memnuniyet düzeyi ve aile içi iletişime katkı düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak kursa katılım sağlayan veli, velinin eşi ve çocuklarının görüşlerine başvurulmuştur.

Covid-19 pandemi sürecinde yaşam tarzının ve alışkanlıkların değişiminden kaynaklanan öğrencilerin iyi olma hali doğrudan etkilenmiştir. Ailelere yönelik eğitimlerin düzenlenmesi ise böyle bir kriz ortamına yönelik çözüm

üretilmesi için harekete geçilmesinden doğmuştur. MEB de bu problemlerin çözüm üretmek amacıyla Aile Okulu Projesini hayata geçirmiştir. Eğitimler öncelikli olarak her bölgeden birer ili temsilen belirlenen 7 ilden (Ankara, Adana, Erzurum, İstanbul, İzmir, Samsun, Şanlıurfa) gönüllü olarak davet edilen öğretmenlerin eğitici olarak yetiştirilmesiyle başlamıştır. Alanında uzman akademisyenlerin katılımıyla toplamda 472 öğretmene Sosyal Duygusal Beceri Gelişimi, Aile İçi İletişim Becerileri, Akran Zorbalığı İle Baş Etme Yolları, Bilinçli ve Güvenli Teknoloji Kullanımı, Çatışma ve Stres Yönetimi, Madde Bağımlılığı, Fiziksel Sağlık konularında eğitimler verilmiştir. Bu eğitimi alarak eğitici eğitimcisi olarak belge alan ve eğitim sonunda görevli oldukları illere dönen öğretmenler; hem öğretmenlere hem de ailelere yönelik olarak belirlenen sekiz konu başlığında okullarda, halk eğitimi merkezlerinde eğitimler vermeye başlamıştır.

Dünyadaki uygulamalara bakıldığında Nicholson, Anderson, Fox ve Brenner (2002) tarafından yapılan araştırmada ailelere yönelik yapılan eğitimlere katılan velilerin çocuklarına yönelik cezalandırma, öfke ve strese yönelik sergilediği davranışlarında azalma görülmüştür. Gunderson (2004) tarafından yapılan araştırmada eğitimler sonunda ailelerin kendilerini mutlu hissettikleri, anne ve baba olarak yeterli gördükleri saptanmıştır. Bir başka araştırma Short (2006) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada aile eğitimi programına katılan ailelerin çocuklarının kaygı, öfke ve dikkat eksikliği davranışlarında önemli ölçüde düşme olduğu saptanmıştır.

Yaşar Ekici (2017) tarafından yapılan araştırma sonucunda, okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan aile katılım etkinliklerine ailelerinin katıldığı ve katılmadığı çocukların sosyal becerileri ile problem davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Arslan, Ulaş ve Coşkun (2020) tarafından yapılan derleme çalışmasında özel eğitim öğrenci velilerinin aile eğitimlerine katılmalarının ailelerin güçlenmesine, kapasitelerini çocukları için daha fazla düzeyde kullanmalarına, stres ve kaygı düzeylerinin azalmasına katkı sağladığı belirlenmiştir. Bahsi geçen araştırma bulguları, araştırma sonuçlarımızı destekler niteliktedir.

Tavil ve Karasu'nun (2013) çalışmasında aile eğitim programlarında hedef kitlenin büyük bir çoğunluğunun anneler olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmada ise aile eğitimi programına erkek ebeveynlerinin büyük oranda katıldığı görülmüştür.

ÖNERİLER

Yapılan çalışmalar incelendiğinde gerek sosyokültürel gerekse sosyoekonomik anlamda düşük seviyede olan ailelere yönelik eğitimler olduğu görülmektedir. Özellikle ailelere yönelik olarak düzenlenen Aile Okulu eğitiminin 81 ildeki 922 ilçede yaygınlaştırıldığı elde edilen verilerden anlaşılmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığında elde edilen verilere göre 1 Ağustos 2022- 31 Aralık 2022 tarihleri arasında toplamda 1.147.312 aileye ulaşılmıştır (MEB, 2023). Aileler, eğitimlerin önemi ve aileye katkıları konusunda bilgilendirilmeli, eğitimlere katılım konusunda cesaretlendirilmelidir. Ailelere yönelik düzenlenen eğitimlerin içerikleri belirlenirken ailelerin de sürece dâhil edilerek görüşlerinin alınması önemsenmelidir. Eğitimciler, eğitim içeriğinde kültürümüzde var olan değerlerin ailelere aktarılmasına yönelik konulara yer vermelidir.

KAYNAKÇA

- Arslan, A., Ulaş, A. H., ve Coşkun, M. K. (2020). Özel eğitimde aile eğitimine yönelik bir derleme çalışması. *EKEV Akademi Dergisi*, 24(84), 21-38.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 231-274. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bitlissos/issue/38061/399955>
- Can-Toprakçı, N. (2006). Kurumda eğitim alan zihinsel engelli öğrencilerin annelerine genişletilmiş aile eğitim programının uygulanmasının öğrencilerin matematik ders amaçlarını edinmelerinde, sürdürme ve genellemelerine etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Cavkaytar, A. (1998). Zihinsel engellilere özbakım ve ev içi becerilerinin öğretiminde bir aile eğitim programının etkililiği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Cluver, L., Lachman, J. M., Sherr, L., Wessels, I., Krug, E., Rakotomalala, S., Blight, S., Hillis, S., Bachman, G., Green, O., Butchart, A., Tomlinson, M., Ward, C. L., Doubt, J., and McDonald, K. (2020). Parenting in a time of covid-19. *The Lancet*, 395 (10231), 1194.
- Çokluk, O., Yılmaz, K. ve Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4(1), 95-107. <https://keg.aku.edu.tr/arsiv/c4s1/c4s1m6.pdf>
- Diler Sönmez, N. (2008). Eve dayalı gündüz tuvalet kontrolü aile eğitimi programının anneler ve zihinsel engelli çocuklarında beklenen davranış değişikliklerini gerçekleştirmede etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ERG (Eğitim İzleme Raporu), (2021). Öğrenciler ve eğitime erişim. https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2010/01/EIR21_OgrencilerveEgitimeErisim.pdf (erişim: 17.05.2023).
- Fox, R. A. and Binder, M. C. (1990). Parenting: A developmental-behavioral approach. *Advances in Special Education*, 78, 187-201.
- Göksu, Ö. ve Kumcağız, H. (2020). Covid-19 salgınında bireylerde algılanan stres düzeyi ve kaygı düzeyleri. *Turkish Studies*, 15(4), 463-479.
- Gunderson, T. (2004). The use of stress management in combination with parent training: An intervention study with parents of preschool children. [Doctor of Philosophy (PhD)]. Utah State University, Logan, Utah, USA.
- Gülcan, C. (2021). Nitel Bir Veri Toplama Aracı: Odak (Focus) Grup Tekniğinin Uygulanışı Ve Geçerliliği Üzerine Bir Çalışma. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4 (2), 94-109. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/meusbd/issue/63193/866942>
- İmga, O. ve Ayhan, U. (2020). Kovid-19 salgını ve sonrası devlet, demokrasi ve güvenlik. <https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Kovid19%20Devlet,%20Demokrasi%20ve%20G%C3%BCvenlik.pdf> (18.05.2023 tarihinde erişim sağlanmıştır).
- Kamer, S. T. (2020). Eğitimin sosyal ve kültürel temelleri kavramlar, olgular ve olaylar. Ankara: Pegem Akademi Yayınları

- Kamer, S. T. (2023). "Covid-19 ile birlikte değişen sosyal medya kullanımları ve alışkanlıkları". İletişim Sosyolojisinde Yeni Yönelimler (Editör: Dr. Fatmanur Altun). İstanbul: Der Yayınları
- Koçak, Z. ve Harmancı, H. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde ailede ruh sağlığı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, 183-207.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2023). <https://e-yaygin.meb.gov.tr/> (16.05.2023 tarihinde erişim sağlanmıştır).
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (Second Edition). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2020). Salgın hastalık dönemlerinde psikolojik sağlamlığımızı korumak: Aileler için çocuklara yardım rehberi. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/21161548_brosur_cocuk_son.pdf (18.05.2023 tarihinde erişim sağlanmıştır.)
- Nicholson, B., Anderson, M., Fox, R., and Brenner, V. (2002). One family at a time: A prevention program for at-risk parents. *Journal of Counseling & Development*. 80(3), 362- 371.
- Özyürek, A., ve Çetinkaya, A. (2021). COVID-19 pandemi döneminde aile ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin incelenmesi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (1), 96-106.
- Short, L., A. (2006). Impact of the effective black parenting program on the behavior problems of african american preschool children. [Master's Thesis]. Maryland University, USA.
- Tavil, Y. Z. (2005). Davranış denetimi aile eğitim programının davranışsal işlem süreçlerinin kazanılmasına etkisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tavil, Y. Z. ve Karasu, N. (2013). Aile eğitim çalışmaları: Bir gözden geçirme ve meta-analiz örneği. *Eğitim ve Bilim*, Cilt 38, Sayı 168
- Toprak Ergönen, A., Biçen, E., ve Ersoy, G. (2020). Covid-19 salgınında ev içi şiddet. *The Bulletin of Legal Medicine*, 25, 47-56.
- Türnüklü, D. A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 24 (24), 543-559. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10372/126941>
- Wade, C., Llewellyn, G., and Matthews J. (2008). Parent training interventions for parents with intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 21(4), 351-366. <https://doi.org/10.1111/j.1468-3148.2008.00449.x>
- Yaşar Ekici, F. (2017). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki aile katılım çalışmalarına katılan ve katılmayan ailelerin çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişki. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (1), 543-562.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.